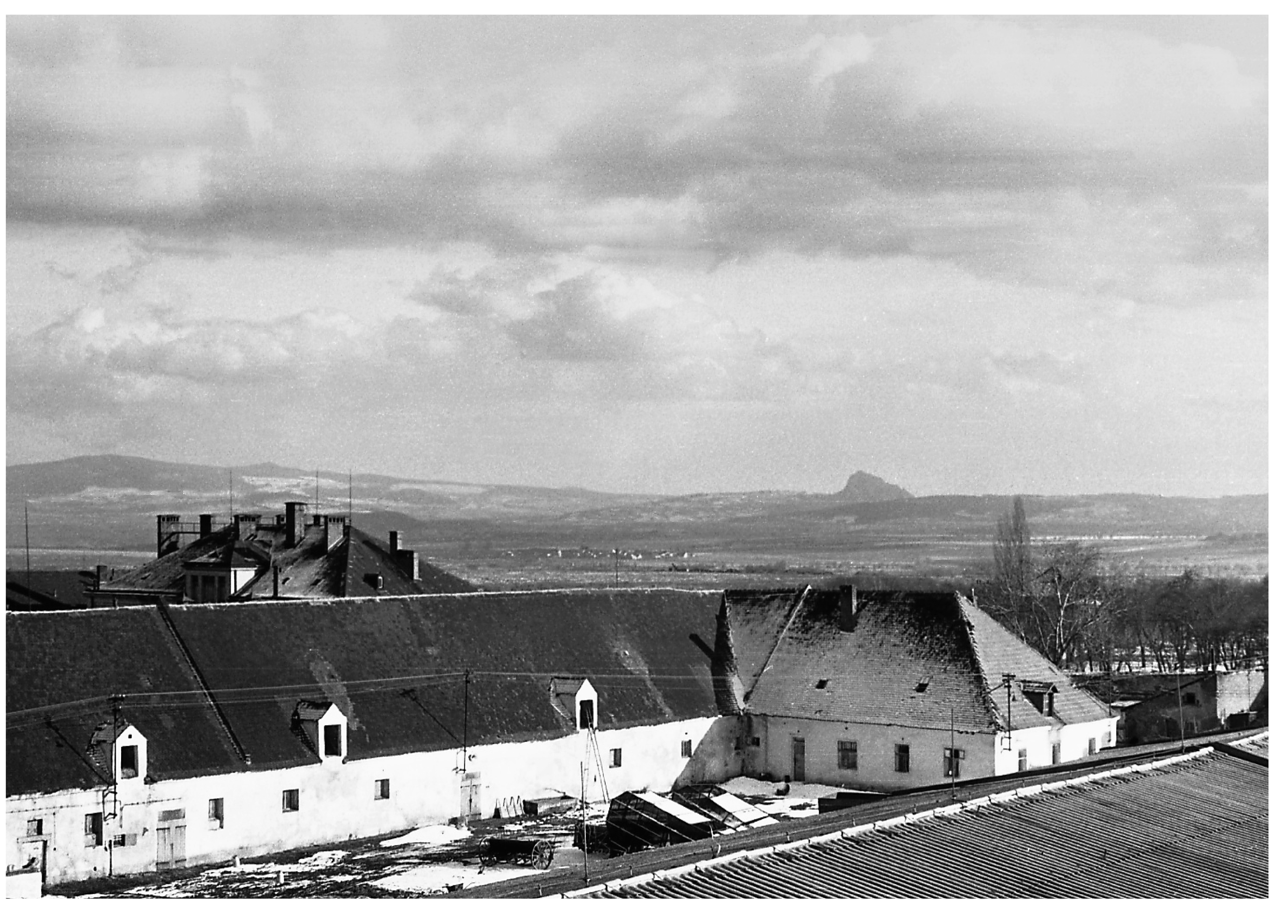

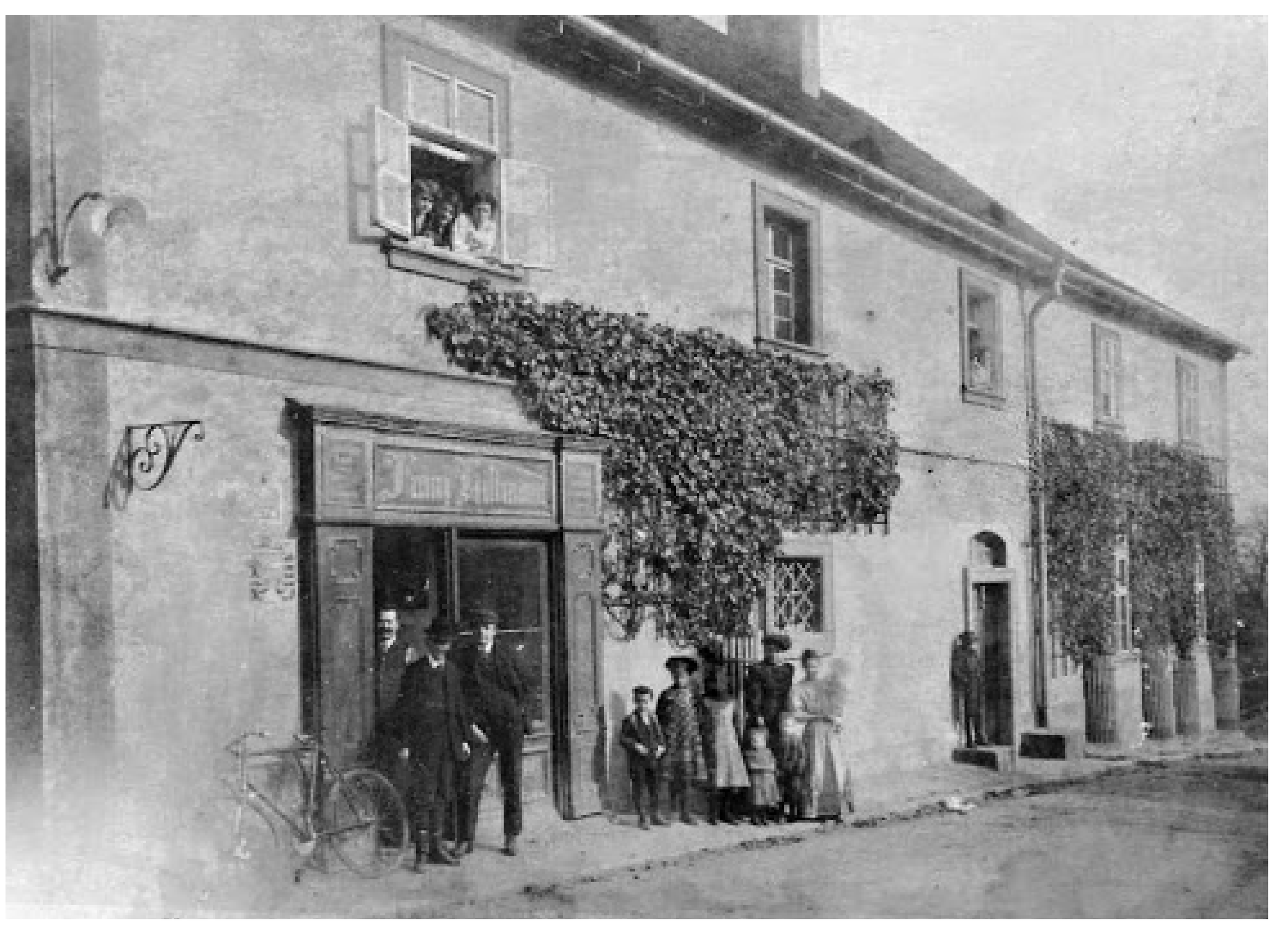

ČVUT V PRAZE, FAKULTA ARCHITEKTURY

ÚSTAV PAMÁTKOVÉ PÉČE, ZS 2021 / 2022

REVITALIZACE AREÁLU BÝVALÉ TEXTILNÍ MANUFAKTURY

MODULOVÁ ČÁST

BC. DOMINIKA ŠEBESTOVÁ

DOC. ING. ARCH. MILENA HAUSEROVÁ, CSC.

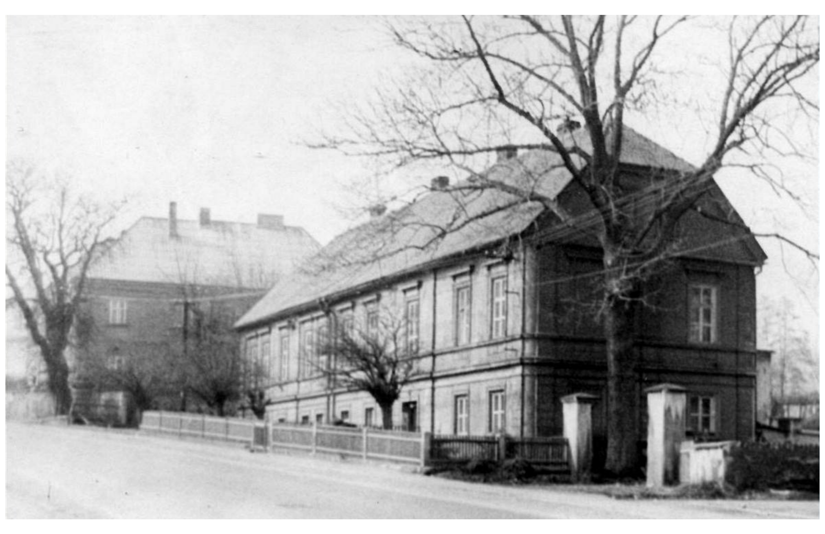

Práce se zabývá budovou osecké bývalé klášterní manufaktury na výrobu punčoch v ulici Dolnonádražní v kontextu vývoje industrializace. V literatuře se častokrát nepřesně uvádí, že se v Oseku nacházely počátkem 18. století dvě manufaktury. Není tomu zcela tak, mohli bychom zde k danému časovému období odhalit celkem tři – Dolnonádražní čp.63 u Mlýnského rybníka, Tovární čp.73, 190 u Továrního rybníka a Obránců míru čp.32 u Tůně rusalek. Jedná se o nízkopodlažní patrové stavby vybudované v barokním stylu. Manufaktura v ulici Dolnonádražní je nejstarší z nich.

S rozvojem oseckých manufaktur šel ruku v ruce i rozvoj vodohospodářského systému. Vznikl zde důmyslný systém složený z kaskádově uspořádané soustavy rybníků na Oseckém potoce a zásobovacích jímek. Povrchová voda byla rozváděna systémem tří rybníčků (Tovární, Cihlářský a Mlýnský náhon) a byla využívána k technologickým účelům pro provoz a potřeby klášterních manufaktur.

Zakládání manufaktur mělo jednak dopad na vývoj urbanismu sídel tak i na vývoj kulturní a sociální. Výroba podnítila rozvoj v místech, kde se obyvatelstvo topilo v existenčních problémech, přinášela pracovní příležitosti a proměňovala vesnice v důležitá centra obchodu. V kontextu manufaktur se práce snaží zaměřit konkrétněji na problematiku bydlení zaměstnanců těchto podniků a jeho projevech v urbanismu měst. Pro tyto potřeby bylo vybráno celkem pět paralel k osecké manufaktuře, které vznikli v obdobném časovém období a spadaly pod Habsburskou monarchii.

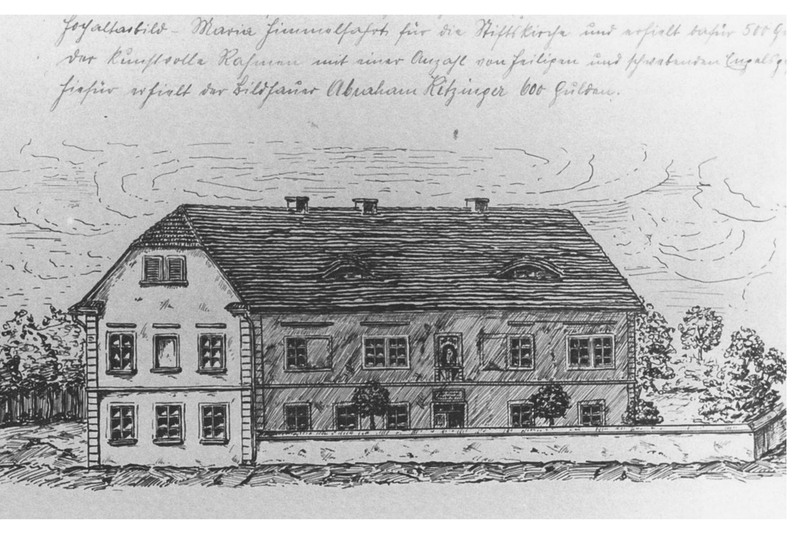

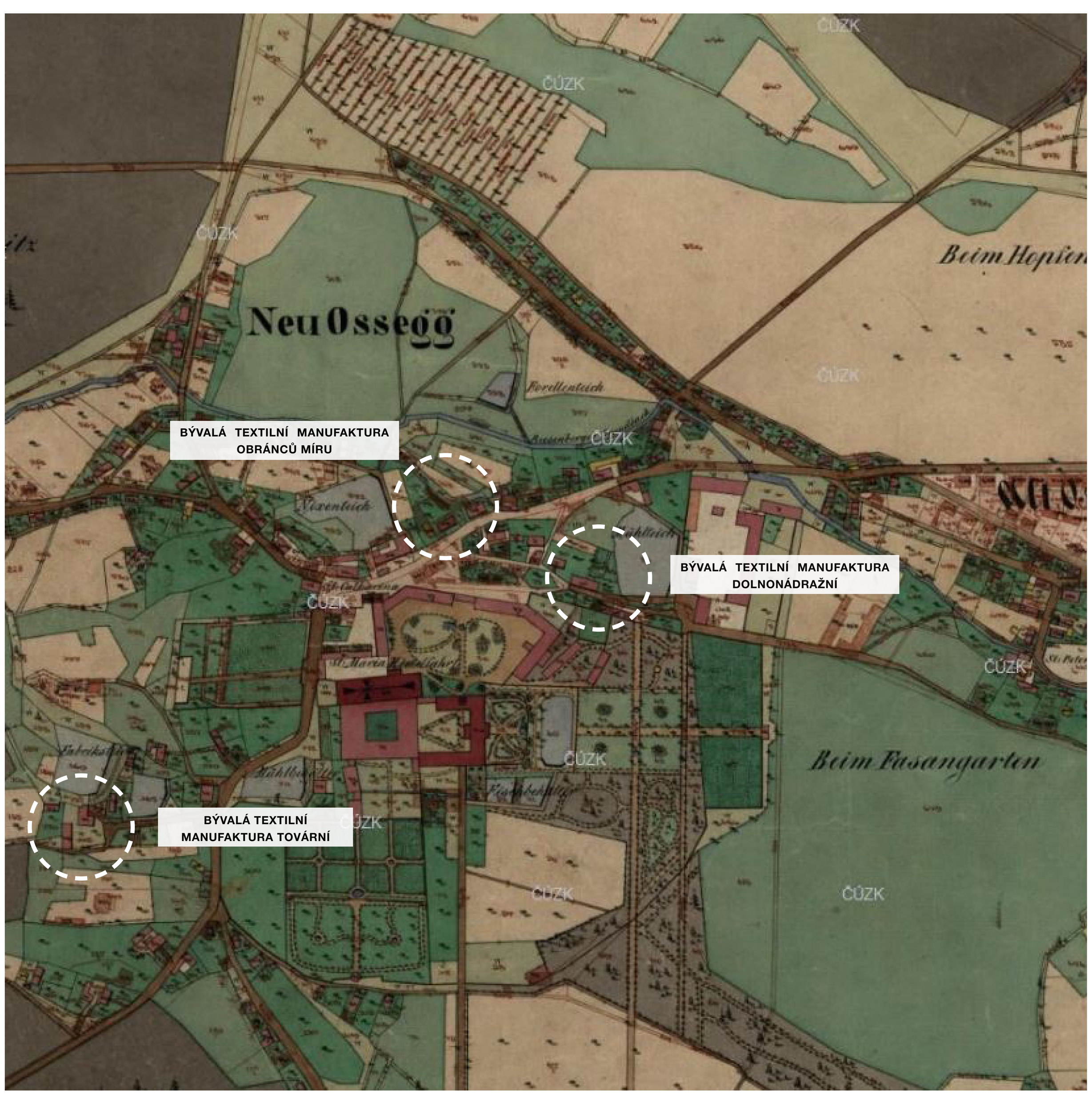

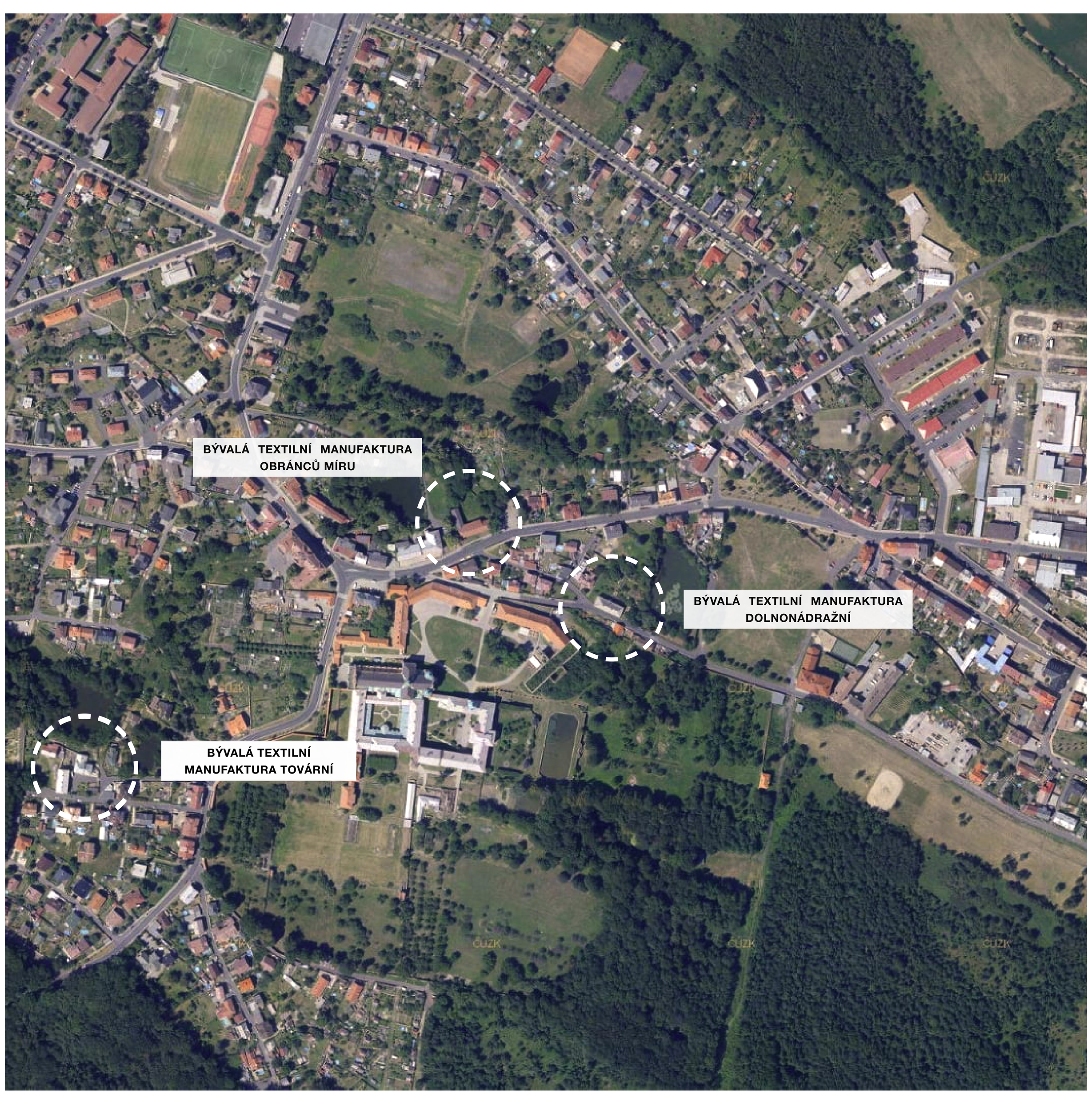

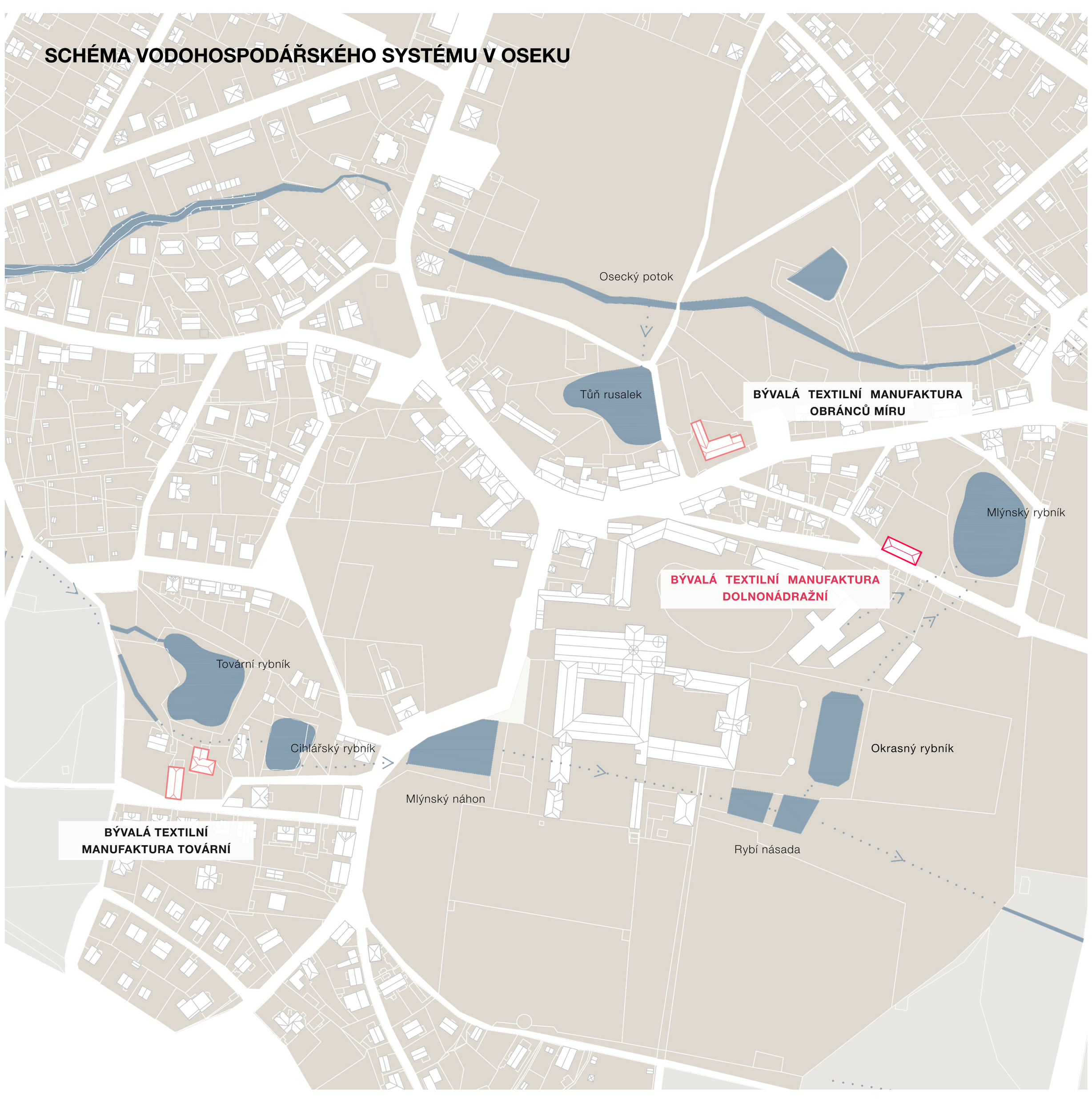

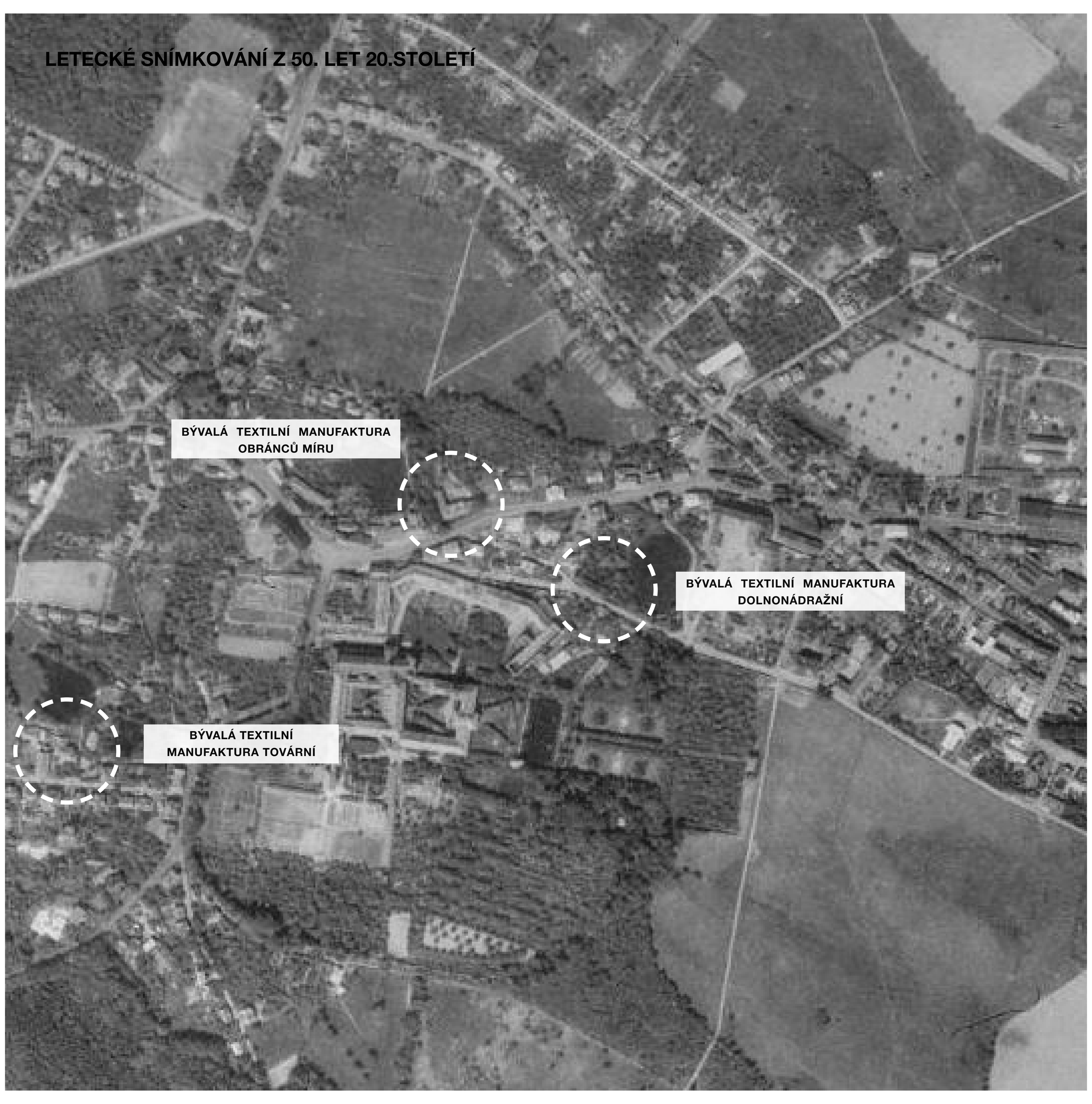

TOVÁRNA NADELBURG V LICHTENWÖRTHU

Město Lichtenwörth je známé jako oblast raných průmyslových továren, v němž v této souvislosti taktéž vznikla dělnická osada Nadelburg. Kolonie dělnických domů vznikla v tereziánské době a je považována za jednu z nejstarších vůbec.

Dělnická osada Nadelburg byla postavena plánovitě roku 1756 a obsahovala 30 přízemních podlouhlých domů určených pro zaměstnance továrny. Kolonie byla navíc vybavena hostincem, školou i kostelem, který byl postaven speciálně pro dělníky a jejich rodiny. Jelikož to byli protestanté z Německa, měli být v kostele převychováváni, aby se stali katolíky. Mimo to byla továrna společně s dělnickými domy obehnána „červenou zdí“ z cihel se třemi uzamčenými branami, jelikož setkávání dělnické komunity s obyvateli Lichtenwörthu nebylo žádoucí.

Jde o jedinečný soubor staveb dělnického bydlení, který jako jediný v Evropě zůstal poměrně dobře zachovaný až do dnešního dne avšak ne zcela. Ačkoli byla hodnota dochované osady jako průmyslové archeologie známá, začala továrna a její areál po ukončení činnosti chátrat. Období 1960-2000 bylo dobou, kdy renovace podle zásad památkové péče selhaly a mnoho objektů bylo zničeno. V roce 1991 byly zbořeny pozůstatky hostince a to i přes to, že byl veden jako historická památka. Uprostřed dělnického sídliště došlo k o povolování nových obytných staveb, což negativně ovlivnilo urbanistickou strukturu Nadelburgu.

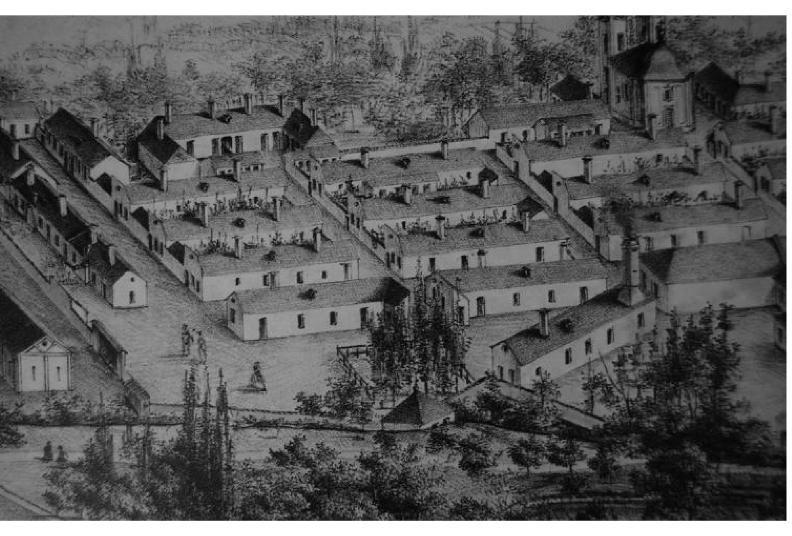

FABRIKA NA VÝROBU ODĚVŮ V HORNU

Ve městě Horn proběhla v nedávné době demolice pravděpodobně nejstarší dělnické kolonie v Horním Rakousku. Po výstavbě manufaktury roku 1647 na výrobu oděvů zde majitel nechal v letech 1652 až 1658 postavit celkem 30 domků a poutní kapli.

Zástavba malých dělnických domů vznikla v době baroka. Jde o malé jednopodlažní objekty ve dvou řadách se sedlovou střechou, které jsou navzájem propojené portály vedoucími do dvora, čímž vzniká pevná uliční fronta formující veřejné prostranství. Soukeníci zde nejenom žili ale i pracovali společně s celou rodinou. 115 metrů dlouhý pás mezi řadami domů pravděpodobně mohl sloužit soukeníkům jako pastvina. Budované dělnické kolonie často obsahovali kromě budov obytných i sakrální, umístěné na významné pozici v rámci sídla. To pozorujeme i zde, dvojřad domů je ukončen osmibokou kaplí, kterou nechal postavit hrabě Kurz podle vzoru Svaté kaple v Bavorsku. Osada byla vybavena hospodou a blízkosti se nacházela škola.

K dnešnímu dni se dochovalo pouhých sedm domů, a ačkoli jde o raritní příklad jedné z nejstarších dělnických kolonií, nevztahuje se na domy památková ochrana. Političtí představitelé demolici argumentují i tím, že z celé osady už stejně mnoho nezbylo. To bylo i důvodem toho, proč památková ochrana budov nebyla možná, šlo pouze o jednotlivé zajímavé domy, jelikož jako soubor byly stavby v posledních letech zničeny.

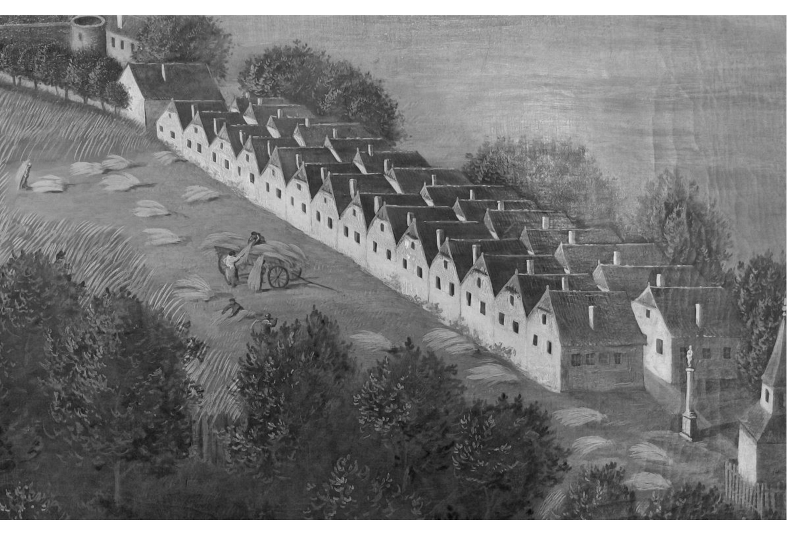

TEXTILNÍ MANUFAKTURA V BRNĚ

V historii manufaktur hraje město Brno velmi důležitou roli. Najdeme zde fabriku, ve které majitel projevil zájem o zřízení obytných domů pro své odborníky a zaměstnance. Vznikla tak dělnická kolonie s celkem 44 domy z červených cihel, o níž se říká, že byla první v monarchii.

Vzhledem k blízkosti Vídně a lokaci města na křížení tzv. císařských silnic, bylo Brno po prohraných válkách zvoleno jako nové hospodářské středisko. Městem taktéž protékají vodní toky a mlýnské náhony, důležité pro chod technických zařízení. V této době, kdy byl největším tahounem ekonomiky textilní průmysl, se v Brně usadil manufakturní úřad a akciová společnost Půjčovní banka. Tyto instituce podporovaly rozvoj vlnařských podniků a jejich profesionalizaci za pomoci zahraničních expertů. Byla zde záhy založena továrna na výrobu sukna.

Zaměstnanců přibývalo a tak byla v letech 1780-1786 vybudována dělnická kolonie se 44 cihlovými domy. Nově vzniklá obytná ulice se proto příhodně jmenovala Červená ulička. Ačkoli se uvádí, že byla první dělnickou osadou v habsburské monarchii, existují příklady i dobově starších kolonií. Manufaktura fungovala až do roku 1792. Válka s Tureckem zapříčila ztrátu významných trhů a úpadku obchodu. Krachující podnik odkoupil H. Schmal v likvidační dražbě. Uzounká dělnická ulice poté byla přejmenována podle svého nového vlastníka Schmalgasse (dnes Mezírka, původní zástavba se nedochovala).

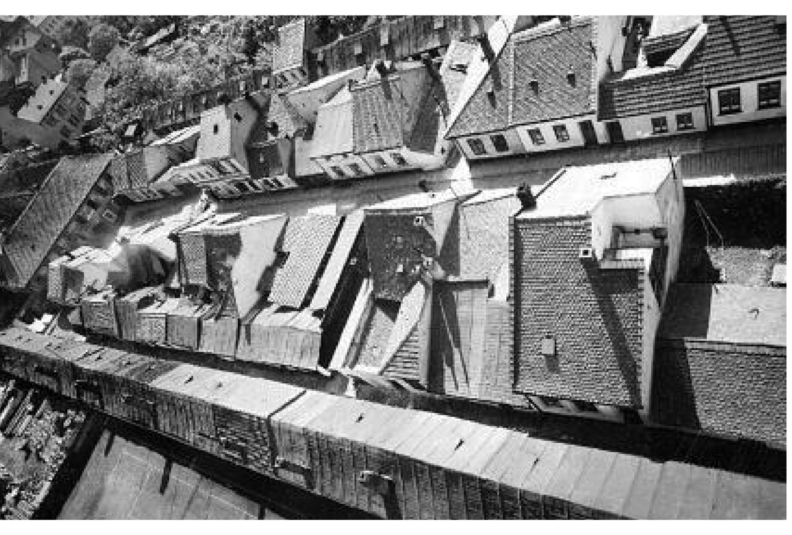

KDYŇSKÁ PŘÁDELNA VLNY

Manufakturu v Kdyni založili Lamingenové na jižní straně obdélného náměstí. Podnik prosperoval a zajistil rozvoj města. Nejprve počet zaměstnanců manufaktury vzrostl natolik, že bylo navrženo, aby se z Nové Kdyně přeložila vojenská posádka do okolních míst, aby se tak uvolnily byty pro zaměstnance. Roku 1826 měla Kdyně 164 domů a 1428 obyvatel. Další rozvoj manufaktury pak zapříčinil, že roku 1869 tento počet vzrostl na 224 domů a skoro 2000 obyvatel. Nová zástavba drobných přízemních domů vznikala především podél severních ulic a kolem potoka – ulice Vodní, která je protíná. Zástavba se dále rozvíjela hlavně směrem na sever ke kostelu, jelikož většinu jihu zabírala manufaktura. O vysoký počet domáckých přadláků je vysvětlitelný i množstvím založených škol při manufaktuře.

MANUFAKTURA V HORNÍM LITVÍNOVĚ
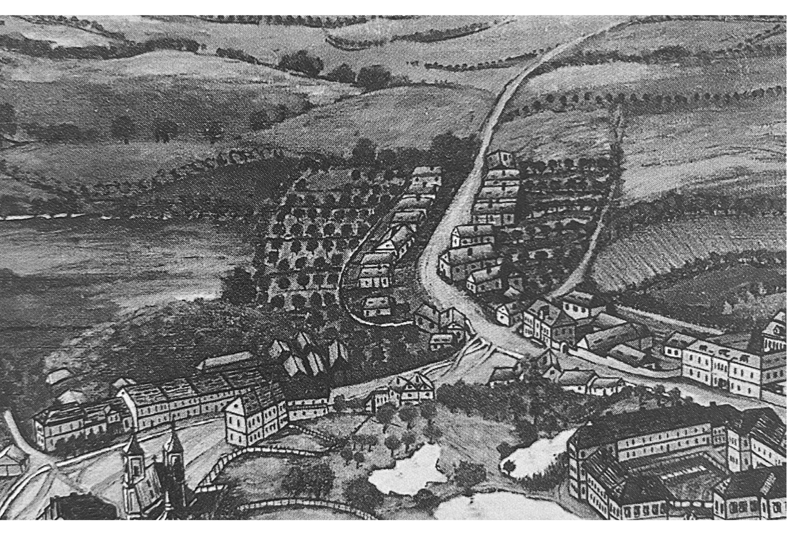
V Horním Litvínově nechala vrchnost postavit 52 domů, ve kterých žili a pracovali zaměstnanci manufaktury. Byly to domy převáženě jednopodlažní na obdélném půdoryse a se sedlovou střechou v řadách podél ulice Nádraží. Poté se zástavba stáčela podél navazující ulice Vodní, vedoucí na náměstí před kostelem, kde se konaly trh. Zde už ale tvořila jednotnou frontu měšťanských dvoupodlažních domů. Pro majitele manufaktury bylo výhodné postavit domky pro ty, kteří pro něj pracovali – dostával od nich činži za nájem, čili kapitál, který vložil do stavby, mu nesl úrok a mimo to se nezvýšila jeho režie, což by nastalo, pokud by rozšířil provozní budovy. Majitelé také často zneužívali skutečnosti, že dělníci bydleli v jeho domech k tomu, aby jim stlačovali mzdy.